

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Memarlıq və İncəsənət İnstitutu

Azərbaycan Musiqi Tarixi

Üçüncü cild

Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı – 2018

V fəsil

FİKRƏT ƏMİROV

(1922-1984)

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Məşədi Cəmil oğlu Əmirov (1922-1984) Azərbaycan musiqi sənətinin və müasir dünya musiqi mədəniyyətinin parlaq simalarından biridir. Onun yaradıcılığı hələ gənclik illərindən həm Azərbaycanda, həm də ölkənin hüdudlarından uzaqlarda tanınmış və böyük şöhrət qazanmışdır.

Bədii maraq dairəsi çox geniş olan F.Əmirov müasir mövzuya həsr olunmuş ilk milli lirik-psixoloji operanın, ilk milli instrumental konsertlərin, baletlərin, yeni tipli nağıl-baletin, musiqili komediyaların, fortepiano üçün əsərlərin, mahnı və romansların, dram tamaşalarına və kinofilmlərə yazılmış musiqinin və bir çox instrumental əsərlərin müəllifidir.

F.Əmirov dünya musiqisində yeni bir janrın – simfonik muğamların əsasını qoymuş, beləliklə milli simfonizmdə və dünya mədəniyyətində yeni özünəməxsus, janr üslubunun – “Şərqi simfonizmi”n yaradıcısı olmuşdur.

F.Əmirovun şöhrət qazanmasının səbəblərdən biri də onun Ü.Hacıbəyli ənənələrinin davamçısı olması, milli musiqi qaynaqlarına bağlılığıdır.

Bəstəkarın ictimai səciyyəli musiqi fəaliyyəti də çox geniş idi. O, SSRİ xalq artisti, Dövlət və Lenin mükafatları laureatı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü olmuşdur. F.Əmirov bir müddət Gəncə (1942-1943) və M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyalarının bədii rəhbəri (1947), M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının direktoru (1956-1959) vəzifələrində çalışmışdır. F.Əmirov SSRİ və Azərbaycan SSR Bəstəkarlar İttifaqı idarə heyətlərinin katibi, SSRİ Ali Sovetinin deputatı olmuşdur.

Fikrət Əmirov 1922-ci ilin noyabr ayının 22-də Gəncə şəhərində, mahir musiqiçi, əslən Şuşalı olan Məşədi Cəmil Əmirovun (1875-1928) ailəsində dünyaya gəlmişdir. Həmin dövrdə Məşədi Cəmil Əmirov bütün Cənubi Qafqazda gözəl tar, ud və kanon ifaçısı, müğənni, bəstəkar (“Seyfəl-Mülük” operası, “Namuslu qız” musiqili tamaşa) və dirijor kimi tanınmış, maarifçilik fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşdur. O, 1911-1913-cü illərdə İstanbulda olduğu zaman Azərbaycan musiqisinin təbliğatçısı kimi konsertlərlə çıxış etmiş, muğamlar haqqında məlumatlar vermişdi. M.C.Əmirov Azərbaycan musiqisi tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyə musiqişünası Rauf Yekta Bəyin (1871-1935) vasitəsi ilə İstanbulda “Herati” (“Heyrati”) zərbi muğamını nota salmışdır. Rauf Yekta Bəy 1912-ci ildə həmin notu və Azərbaycan musiqisi haqqında məqaləni “Şəhbal” jurnalında dərc etdirmişdir¹. XX əsrin 20-ci illərində Məşədi Cəmil Əmirovun təşəbbüsü ilə Gəncədə Muğamat kursları, ilk musiqi məktəbi açılmışdır. O, burada müdir və müəllim vəzifələrində çalışmışdır. Sonralar Fikrət Əmirov ilk musiqi təhsilini atasının açdığı məktəbdə almışdır.

Məşədi Cəmilin vəfatından (1928) sonra Fikrətin anası Dürdanə xanım 4 övladını çox ağır şəraitdə böyütməli olmuşdur. Çətinliklərə baxmayaraq, Əmirovlar ailəsi səmimiyyət və məhəbbət ruhunda yaşamışdır. Fikrət həmişə bacılarının qayğısına

qalmışdır. Fikrəti bacısı Yaxşı ilə musiqiyə olan xüsusi sevgi birləşdirirdi. Onlar bir çox məktəb tədbirlərində birgə çıxış edirdilər. Yaxşının gözəl səsi, xanəndəlik qabiliyyəti var idi. Fikrət isə onun oxuduğu mahnıları tarda məharətlə müşayiət edirdi. Gəncədə keçirilən uşaq yaradıcılıq olimpiadasında Yaxşı birinci yeri tutmuş və Fikrətlə Bakı olimpiadasına göndərilmişdi. Həmin dövrdə musiqiyə xüsusi həvəsi olan gəncləri seçmək üçün Gəncəyə gəlmiş Ü.Hacıbəyli Məşədi Cəmilin övladlarının istedadına bələd olmuşdur.

1938-ci ildə Əmirovlar ailəsi Bakı şəhərinə köçdü¹. Burada Fikrət Musiqi məktəbinə (texnikumuna) daxil oldu. Bəstəkarlıq və musiqi nəzəriyyəsi üzrə təcrübəli müəllimləri – G.Z.Burşteyn və N.A.Karnitskaya Fikrətin musiqiyə olan həvəsinin, istedadının inkişaf etdirilməsində gənc musiqiçiyə kömək edirdilər. Bir il sonra Fikrət Əmirov atasının dostu, tanınmış müğənni Bülbülün (M.Məmmədovun) və dahi Üzeyir bəy Hacıbəylinin tövsiyəsi və dəstəyi nəticəsində Konservatoriyaya daxil oldu. O, Ü.Hacıbəylinin sinfində muğam sənətini, “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” fənnini öyrənir, Bülbülün rəhbərlik etdiyi “Xalq musiqisi elmi tədqiqat kabinetinin” fəaliyyətində, xalq mahnılarının nota salınmasında iştirak edirdi. Fikrət Əmirovun bəstəkar kimi təşəkkülündə onun müəllimi B.İ.Zeydmanın da böyük rolu olmuşdur. Qeyd edək ki, XX əsrin 30-cu illərində Ü.Hacıbəylinin təşəbbüsü ilə SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərindən bir sıra tanınmış musiqi müəllimləri Bakı şəhərinin musiqi təhsili ocaqlarında tədris işinə dəvət olunmuşdular. Onların arasında bəstəkar B.İ.Zeydman, musiqi nəzəriyyəçisi N.S.Çumakov da var idi. Lakin F.Əmirovun dünyagörüşünün təşəkkülündə, onun bir sənətkar kimi yetişməsində başlıca rolu Ü.Hacıbəyli, onun sənət prinsipləri oynamışdır. Bəstəkarın “biz hamımız Üzeyir məktəbindən çıxmışıq”² fikri bu gerçəkliyin sübutudur.

1938-1940-cı illərdə Bakı şəhərinin mədəni, musiqi mühiti çox zəngin olmuşdur. Müxtəlif ölkələrdən gələn məşhur ifaçılar, dirijorlar klassik musiqi əsərlərindən ibarət olan konsertlər verir,

¹ Rauf Yekta. Qafqasiyada musiqi // Şəhbal. İstanbul, 1912, № 59, s. 210.

¹ Əmirov C. Fikrət Əmirov. Həyatından səhifələr. Bakı, 2013, s. 48.

² Əmirov F. Üzeyir məktəbi // Musiqi aləmində. Bakı, 1983, s. 143.

həmin konsertlərdə Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri də ifa olunurdu. Gənc Fikrət həmin konsertlərin və tamaşaların daimi dinləyicilərindən olmuş, bu konsertlərin onun yaradıcılığına çox böyük təsir göstərmişdi. Konsertlərdə Ü.Hacıbəylinin 1937-ci ildə bəstələdiyi “Koroğlu” operasının tamaşası, Ü.Hacıbəylinin Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq 1940-cı ilin əvvəllərində dahi şairin sözlərinə bəstələdiyi, böyük şöhrət qazanmış “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlləri, digər əsərlər ifa olunurdu. Ü.Hacıbəylinin romans-qəzəl ənənələrini davam etdirən gənc F.Əmirov Nizami Gəncəvinin yubileyi ilə əlaqədar olaraq dahi şairin sözlərinə “Gülüm” romans-qəzəlini bəstələmişdir. F.Əmirov bu janrı özünəməxsus tərzdə dərk etmiş, onu öz ifadə üslubu ilə zənginləşdirmişdir. Onun tələbəklik illərində bəstələdiyi ilk əsərlərində (S.Rüstəmin sözlərinə “Koreyalının andı” mahnısında, N.Dorizonun sözlərinə “İki sahil”də, M.Lermontovun sözlərinə “Ulduz” romansında, fortepiano üçün “Variasiyalar”da) gənc bəstəkarın istedadının mühüm cəhətləri təcəssüm olunmuşdur. Həmin illərdə Fikrət Əmirov konservatoriyada məşhur dirijor N.P.Anosovla tanış oldu. N.P.Anosov tələbənin simfonik musiqiyə olan marağını görərək onu orkestr məşqlərinə və konsertlərinə dəvət etdi¹. Sonrakı illərdə N.P.Anosov və onun oğlu, məşhur dirijor Gennadi Rojdestvenski F.Əmirovun bir neçə əsərini dünyanın müxtəlif ölkələrində uğurla ifa etdilər.

1941-ci ildə başlanmış Böyük Vətən müharibəsi F.Əmirovun həyatında dönüş yaratdı: O, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında yalnız beş ay oxuduqdan sonra orduya çağırıldı. F.Əmirov öncə Tbilisidə üç aylıq rabitəçilik kurslarında təhsil aldı. Bu kursları bitirdikdən sonra o, Rusiyanın Voronej, Bryansk cəbhələrinə göndərildi. 1942-ci ildə F.Əmirov xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq Bryansk şəhərinin hospitalında müalicə olundu. O, hospitalda olduğu müddət ərzində də yaradıcılıqla məşğul oldu, yaralı əsgərlərdən və zabitlərdən ibarət olan rus xalq çalğı alətləri öz-fəaliyyət ansamblı təşkil etdi, özü isə mandolina musiqi alətində ifaçı kimi çıxış etdi. Fikrət Əmirov həmin ansamblın repertuarı-

na “Qubanın ağ alması” Azərbaycan xalq mahnısını da daxil etmişdi. Lakin gənc döyüşçü-musiqiçinin səhhəti qənaətbəxş deyildi. O, 1942-ci ilin payızında ciddi cərrahiyyə əməliyyatına məruz qaldı və noyabr ayının sonlarında səhhətinə görə ordu sıralarından tərxis olunaraq Gəncəyə qayıtdı. Fikrət Əmirov bir müddət Gəncə filarmoniyasına və musiqi məktəbinə rəhbərlik etdi, şəhər dram teatrının baş rejissoru Mehdi Məmmədovun qoyduğu bir neçə tamaşaya musiqi bəstələdi. 1943-cü ildə Fikrət Əmirov Bakı şəhərinə qayıtdı və Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təhsilini davam etdirdi.

Həmin dövrdə F.Əmirov musiqinin bir çox janrlarında əsərlər (forteplano üçün pyeslər, variyasiyalar, romanslar və mahnılar) yaratmışdır. “Böyük Vətən müharibəsi qəhrəmanlarının xatirəsinə” adlı simfonik poema gənc bəstəkarın ilk böyük əsəri olmuşdur. 1943-cü ildə yazılmış bu əsər F.Əmirovun müharibədə həlak olmuş dostu Məmməd İsrəfilzadəyə həsr edilmişdir. F.Əmirovun skripka və fortepiano üçün 1945-ci ildə yazdığı “İkili konsert” bu janrdakı ilk nümunə idi. Onun A.Babayevlə birgə bəstələdiyi “Fortepiano ilə xalq çalğı alətləri orkestri üçün konsert” Azərbaycan musiqisi tarixində yeni bir səhifə açmışdır. Həmin konsert ilk dəfə 1948-ci ildə SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının plenumunda ifa olunmuşdur, konserti dirijor Səid Rüstəmov, solist Emiliya Qranberq ifa etmişlər.

1944-1946-cı illərdə F.Əmirov səhnə musiqisi sahəsində ilk əsərləri olan “Ürək çalanlar” və “Gözün aydın” musiqili komediyalarını yaratmışdır. Həmin əsərlər bəstəkarın istedadının lirik və melodik təbiətinin, səhnə həssaslığının parlaq təzahürüdür. 1944-cü ildə F.Əmirovun “Ürək çalanlar” əsəri Bakı şəhərində musiqili komediya teatrının açılışında ilk tamaşaya qoyulan əsərlərdən biri oldu. 4 pərdəli bu musiqili komediyanın libretto müəllifi M.S.Ordubadi, quruluşçu rejissoru Şəmsi Bədəlbəyli, rəssamı Nüsrət Fətullayev, rəqsləri Qəmər Almaszadənin, dirijoru Şəmsəddin Fətullayev idi. Əsər məhəbbət mövzusunda həsr olunmuşdur. Əsərdə zəhmətkeş insanların əmək nailiyyətindən bəhs edilir. “Gözün aydın” musiqili komediyası yeni, müasir Azərbaycan həyatı ilə bağlıdır. Bu komediya tamaşaçıların bö-

¹ Əmirov F. Musiqi sənətləri. Bakı, 1978, s. 140.

yük rəğbətini qazanmış və uzun illər ərzində teatrın repertuarında öz yerini qorumuşdur. Komediyanın librettosu Məhərrəm Əlizadənin, şeirləri Tələt Əyyubovundur. Bu tamaşanın rəssamı K.Kazımsadə idi. F.Əmirov 1957-ci ildə həmin əsəri ikinci dəfə redaktə etmişdir. Bəstəkar və bu əsərin libretto müəllifləri Ü.Hacıbəylinin musiqili komediya ənənələrinə əsaslanaraq maraqlı bir əsər yaratmışlar.

Fikrət Əmirov respublikanın teatrları ilə daim əlaqə saxlamışdır. O, Cəfər Cabbarlının "1905-ci ildə", Səməd Vurğunun "Xanlar", "Vaqif", Hüseyn Cavidin "Şeyx Sənan", Mehdi Hüseynin "Cavanşir", İmran Qasımovun "Xəzər üzərində şəfəq" pyeslərinə və digər əsərlərə musiqi bəstələmişdir.

1948-ci ildə 26 yaşlı F.Əmirov birpərdəli "Ulduz" operasını diplom işi kimi təqdim etdi.